

Ҷаҳони ислом: таъсири дини – фарҳангӣ ва сиёсии он ба Тоҷикистон

Маҳмадизода Н.Д. – доктори илмҳои фалсафа, профессори
кафедраи онтология ва назарияи маърифати Донишгоҳи миллии
Тоҷикистон.

Ҷомеаи навини мо дар марҳилаи кунунии инкишофаш бо
душвориҳои сангини иҷтимоӣ-сиёсӣ рӯ ба рӯ шудааст. Аз як тараф
экстремизми дини бо идеологияи таҳрибкоронаш аз тарафи дигар
бошад ғасби фарҳанги – дини ҳизбу ҳаракатҳои бо ном исломи
нисбати Тоҷикистон инкишоф ёфта истодааст. Аслан ин раванди
ғасби дини фарҳанги ҷараёнҳои ифротӣ, ки як қатори онҳо аз тарафи
кишварҳои Араб бо роҳи осоишта ва мутамаддин дар асоси
шартномаҳои тарафайн амали нашуда, балки бо роҳи мочароҷуёна
пиеда шуда истодааст, ки сатҳи бархурдҳои иҷтимоӣ – мазҳабии
ҷомеаи моро тезонида истодааст. Асоси тарғиби динии ҷараёнҳои
исломиро асосан равияҳои дини – экстремисти ба монанди
«Ваҳҳобия», «Салафия», «Ҳизб-ут-таҳрир», «Ҷамоати ансоруллоҳ»
«Таблиғи ҷамоат» ва ғайраҳо ташкил медиҳанд.

Дар байни равияҳои экстремистии зикршуда, «Салафия» дар
таблиғи ақидаҳои ифротиаш хеле ғабол мебошад, ки аз сатҳи
мазҳаби сар карда то сатҳи либоспушии фарҳанги бегона аз ҷумла

араби идома меёбад. Муҳақиқи рус И. Сафранчук вобаста ба ин масъала як нуқтаи ҷоиберо қайд мекунад, ки боиси дастгирӣ аст. У менависад, ки «мо араб нестем, арабҳо мо нестанд. Даҳсолаи наздик тамоми кишварҳои Осиёи Миёна ба ғасби сиёсӣ ва фарҳангии кишварҳои Шарқи Миёна рӯ ба рӯ мешаванд. Арабҳо на камтар аз кишварҳои Ғарб ба забти фазои геополитики кишварҳои Осиёи миёна манфиатдор мебошанд»[1]. Воситаи таъсирасони ба фазои фарҳанги мо чи тавре, ки мушоҳида мешавад бо ҳар роҳу воситаҳо амали карда мешаванд. Ин омил ба сатҳи таҳамулпазирии дар ҷомеаи мо таъсири манфӣ мерасонад. Солҳои пеш мушоҳида мешуд, ки либосҳои ба монанди сатр ва ҳичоб аслан дар хонадон ва оилаҳои муллоҳои ба бар карда мешуданд. Лекин аз нимаи 2-юми солҳои 2000-ум ин зухурот руҳияи оммавӣ касб карда истодааст. Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки сатҳи вазъияти дини дар Тоҷикистон хеле боло рафтааст. Нигаронкунанда аст, ки инкишофи вазъияти дини дар Тоҷикистон ботини ва моҳитан набуда, балки сатҳи мебошад. Ҷавонони бо дониши кам ва ҷаҳонбинии паст маъвизаҳои як қатор аъзоёни гурӯҳҳои экстремисти ва муллоҳои анъанавии моро шунида хоҳарон ва ҳатто модарони худро маҷбур менамоянд, ки аз либоси анъанавии дар мазҳаби ҳанафия қабулшуда, яъне рӯймолҳо даст кашада ба ҳичоб ва сатр, ки дар фарҳанги динии кишварҳои араби ва Эрон истифода мешаванд, рӯй биёранд.

Ғасби дини – фарҳанги зухуроте мебошад, ки бо роҳу воситаҳои гуногун амали карда мешаванд. Масалан, Туркия аз сиёсати

ғасбқоронаи фарҳанги сиёсии худ дар замони муосир низ даст нақашадааст.

Масалан, солҳои охир чунин изҳоротро аз элитаи сиёсии ҳукумати Туркия фаҳмидан мумкин аст. Ҷонинишини сарвазири ҷумҳурии Туркия Нуман Куртулмуш иброз мекунад, ки Туркия аз ҳобби панҷоҳ сола бедор шудааст ва ҳатман тавоноӣ худро эҳё мекунад. Пошхурии империяи усмонӣ ба ғурур ва фарҳанги зарари калон расонид ва замоне расидааст, ки мо ғурури аз даст рафтамонро боз бедор намоем.. бояд қайд кард, ки ҳудуди кунунии Туркия маркази империяи усмонӣ буд, ки қисми зиёди Шарқи наздик, як қисми Африқо, Булғория, Македония ва Албанияро дар бар мегирифт ва дар баробари Британия, Олмон, Руссияи подшоҳӣ ва Фаронса яке аз абарқудрати бузург ба шумор мерафт.

Қайд кардан зарур аст, ки мулифони ин изҳоротҳо ба қисмати болои элитаи сиёсӣю давлатии Туркия таалуқ доранд ва ин ба фикр кардан водор мекунад. Ин изҳоротҳо аз он дарак медиҳанд, ки асоси сиёсати берунии элитаи ҳукмрони Туркияро ғосибӣ (экспансионизм) ташкил медиҳад. Тасдиқи ин суханҳоро метавон дар суханони президенти Туркия Р.Т. Эрдуғон ёфт. Ӯ изҳор менамояд, ки мақсади Анқара аз он иборат аст, Башор Асад ва ҳукумати ӯро аз ҳокимият маҳрум намояд. Бо Башор Асад ҳолати кунунии сиёсати Сурия таъғир наёфта истодааст ва Туркия тамоми кушишҳоро ба он равона мекунад, ки режими кунуни Сурияро таъғир диҳанд[2]. Савол ба миён меояд, ки дар асоси кадом қонун Реджеп Тайип Эрдуғон меҳаҳад, ки президенти қонуни ва аз тарафи халқ интихобшудаи Сурияро

сарнагун кунад. Ин изҳороти президенти Туркия аз он далолат мекунад, вақтҳои охир сиёсати ғосибгарои ҷузъӣ ҷудонашавандаи сиёсати хориҷии Туркияро ташкил медиҳад.

Чунончи аз таърих маълум аз сиёсати таҳрибкорои Туркия нисбати миллатҳои Осиёи Миёна Тоҷикон зиёдтар зарар дидаанд ва аз қисми зиёди мероси фарҳанги, маънавӣ ва ҳудудҳои таърихии худ маҳрум шудааст. Ин ҳаракати иртиҷои дар Осиёи Миёна бо номи Пантуркизм хеле машҳур аст. Идеологҳои ҳаракати Пантуркизм қисми аҳоли пешқадами Тоҷик аз ҷумла ҷавононро ба ин ҳаракати иртиҷои ҳамроҳ намуда ба воситаи онҳо мақсадҳои сиёсӣ – фарҳанги худро оиди турк намудани тоҷикон амали менамуданд.

Муҳаққиқи тоҷик И. Оқилпур вобаста ба ин масъала иброз менамояд, ки «...Дар замоне, ки раҳбарияти имрӯзаи Туркия кӯшиш дорад як империяи бузурги туркиро ташкил диҳад, набояд ба ин роҳ дод... Дар сиёсати хориҷии ҷадидаи худ Туркия истилоҳи «навъусмонигарӣ ё усмонигарии ҷадид»-ро ба роҳ мондааст, ки мақсад аз он таъсиси як императории ҷадиду мудерни Туркияи бузург аст. Бар пояи ин рӯйкард Туркия мехоҳад бо кишварҳои, ки қабл аз ҷанги якуми ҷаҳонӣ ба императории Туркияи Усмонӣ дохил мешуданд, дубора аз Балкан то манотиқи Синтсзян ин имперотуриро таъсис дода, чун гегемон раҳбарии ин кишварҳоро ба душ бигирад ва Туркияи ҷадидеро таъсис намояд» [3].

Ибтидои асри навин бо зиддиятҳои динию-мазҳабиаш хотирмон шудааст, ки дар аксари ҳолат шакли зухуроти иҷтимоӣ, яъне ғасби диниро касб мекунад. Шакли зоҳиршави ва натиҷаи ниҳои ин

зухуроти иҷтимоӣ дар ҷаҳони муосир гуногунранг мебошад. Маслан дар минтақаи Шарқи Наздик ғасби динӣ-фарҳанги аз амали тарсондани миллатҳои гуногун оғоз карда дар барқарорномаи давлати дини анҷом мепазирад. Ғасби дини – фарҳанги дар замони муосир бисёрченака мебошад. Ин зухуроти иртиҷоиро ба шуури дунявӣ ва динӣ ҷои кардани ақидаҳои нави ифротӣ мазҳабӣ амали мешаванд, ки онҳо дар навбати худ манбаи нооромии сиёсӣ, милли ва иқтисодӣ дар ҷомеа мешаванд. Нисбати ин масъала дар аксари ҳолатҳо бепрвояи зоҳир менамояд, лекин дар асл ин зухуроти номатлуб метавонад, ки авзои ҷомеаро ноором созад. Равандҳои глобализатсионӣ дар ҷаҳон ва таъғиротҳои демократи дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон авзои муносибатҳои мазҳаби-милли ва диниро ғайраро кардааст, ки он дар навбати худ сабаби пайдо шудани мочароҳо ва экстремизми дини шудааст.

Аввалин кушиши шарҳу тафсири ғасби диниро замони худ файласуфи Олмонӣ Ф. Ницше амали кардааст. Ба ақидаи ӯ зоҳиршавии ғасби дини хосияти даврӣ дорад ва бо ибтидои хирадманди-фарҳанги ва ғайрихирадманди даврҳои таърихӣ ҷомеаи инсонӣ алоқаманди дорад. У чунин мешуморад, ки дар таърихи инсоният марҳилаҳои ба вуҷуд меоянд, ки эҳсоси бехирадию бе ақли дар инсонҳо боло гирифта мавҷудияти ҷомеаро зерӣ хатарӣ нобудшавӣ мегузоранд. Дар ин замон зоҳиршавии ғасб (экспансия) бисёртар мешавад. Даврҳои вуҷуд доранд, ки сатҳи зоҳиршавии зухуротҳои иртиҷоӣ хеле паст мешаванд. Файласуфон С. Кьеркегор ва Ж. Делёз ба Ф. Ницше пайрави карда чунин мешуморанд, ки даврҳои

инкишоф ва бухронҳои ҷомеаи инсонӣ хосияти даврзананда ва такроршавандаи беохир дорад. Файласуфи рус И. А. Гобозов дар асараш «Фалсафаи сиёсат» менависад, ки «дар таърих қонунҳои универсалие вучуд доранд, ки хосияти такроршаванда доранд, лекин такроршавии ин қонунҳо дар асос ва заминаи нави таърихи ба вучуд меоянд. Ин зухуротҳо, махсусан дар давраҳои низоъ ва бухронҳо шадидтар мешаванд»[4].

Аксари муҳақиқон чунин мешуморанд, ки шарҳу тафсири ақлони ғасби мазҳабӣю – дини дар доираи инкишофи хоси иҷтимоӣ – таърихии миллати мушахас имконпазир аст. Ғасби динию – мазҳабӣ дар давраҳои ташакулёбии давлатдорӣ мустақил, ивазшавии режимҳои сиёсӣ ва бухронҳои иҷтимоӣ ё ин ки ҳамчун ақсуламал ба таҳдиди ғулум шудан ба вучуд меояд. Назари тарҷеъӣ ба масъалаи ғасбгароӣ имконият медиҳад, ки мо ба ин зухуроти иҷтимоӣ таърифи корӣ диҳем.

Ғасби дини омили сиёсие мебошад, ки давлати алоҳида имкониятҳои иқтисодии худро васеъ намуда, дар ҳудудҳои нави ҷуғрофи қудрати сиёсӣ ва динии худро пойдор менамояд. (масалан як қатор кишварҳои араби) Ғасби дини зухуроти мураккаби иҷтимоӣ – сиёсӣ буда, ҷанбаҳои ақлонӣ ва ғайриақлониро дар бар мегирад. Асоси ақлони онро мубориза брӯи фазои ҳаётан муҳим зиндагӣ ва аз худ кардани ҳудудҳои нав ташкил медиҳад. Ғасб ҳамчун категория ва қисмати уневерсалии раванди таърихи ифқунандаи ҷанбаҳои бунёдии воқеияти объективи мебошад. Обьекти ғасби дини ҷаҳони ботинии инсон, ҷомеа ва дар маҷмӯъ давлат ба ҳисоб меравад. Асоси

ғайриақлониин ин зухуротро идеяи динии ҳукмфармо ва идеяи метафизики мубҳаму норавшан ташкил медиҳад, ки дар воқеъияти нави геополитики ҷаҳон амалишавии худро талаб менамоянд. Пиёдакунандагони ин нақшаҳои дини – мазҳаби гурруҳои дини экстремисти ба монанди салафия, ҳизб-ут-таҳрир, ансоруллоҳ ва ғайраҳо мебошанд, ки аз пушташон қудратҳои бузурги сиёсӣ – иқтисодӣ ба монанди Арабистони Сауди, Қатар, Покистон намоён мебошанд.

Замони худ файласуфи олмонӣ Ф. Нисше қайд карда буд, ки ҳокимияти асли ин хоҳиш ва ирода ба ҳокимият аст. Он гурруҳое, ки ба ғасби дини сару-кор доранд мақсади ниҳоияшон соҳиб шудан ба ҳокимият мебошад. Амалҳои созандаи сиёсӣ, ки имруза ҳукумати Тоҷикистон барои инкишофи иқтисодӣ-сиёсӣ ва яқпорчагии Ватанамон равона шудааст ба пайраванои партиаи динии самти сиёсӣ дошта, ва гурруҳои экстремисти дини ва хоҷагони хориҷии онҳо маъқул намебошад. Онҳо барои ҳалал ворид кардан ба истиқлолияти сиёсӣ мо, қушиш менамоянд, ки тарҳҳои сиёсӣшонро ба воситаи ғасби дини амали намуда ба исломи анъанавӣ ва мазҳаби ҳанафи, ки ҳазосолаҳо падару бобоёни мо пайрави он буданд ҳалал ворид намоянд. Ба ин минвол оромии мазҳабии моро коста гардонида ба воситаи манқурт кардани қавонони мо ба воситаи ғояҳои салафияю, чиҳоди бародаро бо бародар ҷанг андохтанианд. Барои пайравони равияҳои дини-экстремисти ҳокимият объекте мебошад, ки бояд ба он мубориза баранд ва дар ҷои он ҳокимият модели динии давлатдорӣ иртиқои худро пойдор намоянд. Онҳо мехоҳанд, ки

озодии фундаменталии инсонро, ки дар тамоми конвенсияҳои СММ қайд шудааст ба фоида худ истифода бурда дар дохили давлати соҳибистиқлол давлати динии худро дошта бошанд ва ҳар амале, ки дини ислом ба онҳо имконият додаст берун аз қонунҳои амалкунандаи давлат рафтор намуда худашон шоху таъбашон вазир бошад. Фалсафаи иҷтимоӣ таълим медиҳад, ки ихтиёр, ирода ва хоҳиши (воля) инсон ба сохтори иҷтимоии ҷомеа рост намеояд, давлат вазифадор аст, ки дар чаҳорҷубаи қонун ихтиёру хоҳиши ифротии инсонро хомуш намояд, ки ба дигар аъзоёни ҷомеа зарар нарасонад. Масалан, як муллои чаласавод меҳаҳад, ки имрӯз дар деҳаи дурдасти Тоҷикистон як духтари 9-соларо ба зани гирад ва ба ин воситаи авзои таҳамулпазири деҳаро вайрон намояд. Дар ин маврид давлате, ки тамоми санау меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалиро имзо кардааст ва худро узви комилҳуқуқи ҷомеаи ҷаҳони меҳисобад метавонад, ки бетараф бошад? Албата не. Қайд кардан зарур аст, ки ихтиёру хоҳиши гурӯҳҳои дини экстремисти ба монанди салафия, ансоруллоҳ, ҳизб-ут-таҳрир, ки мақсади асосиашон ғасби динию мазҳабист ба он равона шудааст, ки иродаву хоҳиши ҷавонони моро шикаста ғасби динию-мазҳабиро ба сари онҳо бор намоянд. Ҳамин тавр иродаву хоҳиш дар фаҳмиши салафия, ансоруллоҳ ва ҳизб-ут-таҳрир ҳамчун тарз ва қувваи пойдор шудани ғояҳои динию экстремисти шахсии онҳо фаҳмида мешавад.

Давлат дар амали намудани иродаи инсон бояд, ки саҳмгузор бошад, яъне ба воситаи институтҳои иҷтимоӣ ҷомеа аз ҷумла системаи маориф ба ташаккулёбии стереотипҳои дини – мазҳаби таъсир

расонида ба рафтору кирдори дини онҳо таъсир расонад то ки онҳ ба ифротгароии дини дода нашуда миёнаи тиллои, муътадили диниро интихоб намоянд. Дар доираи ин фаҳмиш ирода ба ҳокимият маънои ғасб ва пойдор кардани аҳкомҳои диниро ба сари ҷомеа дорад. Аммо ин ғоя мақсади асосии идеологҳои назария нест, чунки онҳо дар пай ҷустуҷу тарҳои калони ғасби динӣ – фарҳанги мебошанд. Мақсади ҳокимият ин аст, ки рафтори одамонро дар ҷаҳочубаи қонун ба роҳ монад, аммо мақсади моделҳои дини давлатдори дар он аст, ки одамонро дар доираи догмаҳои ақибмондаи ҷамъияти маҳдуд намоянд. Ҷабҳаи муҳими ғасби дини тарҳрези рафтори одамон аст, чунки як қатор ба офаридани намунаҳо ва идеяҳои дини машғул шуда онро маҷбуран ва бо роҳи ғанду фиреб ба сари дигарон бор менамоянд. Яъне чи тавре, ки файласуфи англис Т.Гоббс қайд менамояд «инсон дар ин маврид ба инсонии дигар ҳам гург мешаваду ҳам Худо»[5]. Баръакси ин субъектҳои ҳокимияти давлати намунаи идеалии арзишҳои рафтору кирдори инсониро меофарад, ки ҳар як инсон дар он худро хушбахт ҳисоб мекунад, чунки давлат ба системаи маҷбурнамои боадаolat ва захираҳои моддию маънави такя мекунад. Тарҳои, ки ҳаракатҳои динию сиёсӣ нисбати барқарор намудани ҳокимияти давлати бунёд мекунанд ба субъектҳои ҳокимияти давлати монанд нестанд, чунки асоси ҳокимияти диниро догмаҳои дини ташкил дода асоси ҳокимияти дунявиро арзишҳои умумибашари ташкил медиҳанд. Раванди пур кардани шуури ҷавонон бо ақидаҳои динию ифроти бегонашавии ҷавонон аз дигарон, ҳокимият, тарзи зиндагии анъанавӣ ва рафторҳои рузмара ба вучуд меояд. Сабаби

асосии бегонашавӣ ҷавонон унсурҳои бегонаи динию-фарҳанги мебошад. Озодие, ки ҳокимияти мо фароҳам овардааст сабаби суистифодаи партияҳои дини ва равияҳои дини мешавад. Барои ҳамин ҳокимиятро зарур аст, ки ташвиқоти равияҳои дини – экстремистро дар самти паҳн кардани ақидаҳои ифроти динию-сиёсӣ маҳдуд намояд. Чунки аз сиёсати пешгирифтаи ҳокимияту давлати мо бехатарии вазъияти дини ва иҷтимоию фарҳангӣ вобаста мебошад.

Мо бояд эътироф намоем, ки ғасби дини хосияти ҳамарофарогиранда дорад ва зоҳиршавии онро дар тамоми системаҳои этноконфесиалӣ мушоҳида кардан мумкин аст. Барои ҳамин зарур аст, дар воқеияти нави геополитики ҷаҳон, ки мо шоҳиди он ҳастем муносибатамонро вобаста ба шароит нисбати ғасби дини таъбир диҳем. Вобаста ба меъёрҳои вуҷуд дошта ғасби диниро ба чунин шаклҳо ҷудо менамоем.

1. Дини-тамаддуни
2. Давлати – мазҳаби (конфессиональный)
3. Худуди-мазҳаби

Ғасби дини – тамаддуни раванди дурру – дарози таърихи мебошад, ки дар натиҷаи он ҳудудҳои бузурги ҷуғрофи забт гардида аҳоли ин ҳудудҳо маҷбури ё ихтиёран пайрави ягон дин ё мазҳаб гардонида мешаванд. Масалан динҳои ҷаҳони ба монанди Буддоия, Насрония ва Ислом дар тули таърихи мавҷудияташон аз ғасби динӣ фаровон истифода бурдаанд. Дар замони муосир сиёсати ғасбкориро равияҳои дини-экстремисти ба мақсади қор ва мавҷудияти худ қарор додаанд. Дар ин самт равияҳои дини-экстремисти исломи хеле ғайб

мебошанд. Охири асри XX ва ибтидои асри XXI ғасби дини-мазҳабиро асосан пайравони дини Насронӣ ва Исломи ғаъолона амали мекарданд. Мақсади асосии ғасби дини – мазҳаби дар он аст, ки дар ҷомеа ё давлати мушаххас системаи муаяни арзишҳои дини ва сиёсиро иҷборан ё бо роҳи иқтисоди бор намояд. Масалан ғасби динию – сиёсӣ давлатҳои Ғарб нисбати давлатҳои пасошуравӣ аз ҷумла Тоҷикистон ба воситаи паҳн кардан ва барқарор намудани фармоишҳои идеологи ахлоқ ва фарҳанги насронӣ амали карда мешаванд.

Шакли давлати – мазҳабии ғасб хоси ҷомеаи асри Миёна мебошад. Чунки ин замон гурӯҳи махсусе одамоне пайдо шуданд, ки матнҳои диниро мувофиқи манфиат ва таъбу завқи сиёсии худ шарҳ доданд, ки ин раванд боиси пайдоиши мазҳабҳо шуданд. Асоснокунии дини – фалсафӣ, дар ин раванд нақши асосиро бозид. Масалан, чи дини Насронӣ ва чи дини Ислом дар ибтидои пайдоишаш ба ҳимоя ва асоснокунӣ фалсафӣ хеле ниёз доштанд. Масалан, ғояҳои геополитикии равияи православии Насрония дар фазои мазҳабии калисои Шарқи амали гардонида шуданд. Барандаи ғояҳои геополитикии дини – мазҳабӣ он замон империяи Византия буд, ки дар ҷангҳои мазҳаби зиди тамадуни исломии нав ташаккул ёфта хеле ғаъол буд. Натиҷаи паҳн кардани ғояҳои дини – мазҳаби империяи Византия бо ташаккул ёфтани фазои дини – фарҳанги православӣ хотима ёфт. Дар навбати худ тамадуни аврупои Ғарбӣ таҷасумгарӣ мазҳабии равияи католосизми насрония мебошад. Яъне имрӯза тамаддуни Ғарб бо равияи католикии дини Насронӣ ҳаммаъно

мебошад. Дар натиҷаи ҳаракатҳои гуногун самти Шарқи насронии православӣ ва Ғарби католики ташаккулёбии фазои геополитики онҳо ташаккул ёфтааст. Пайдоиши равияи динии протестантизм воқеъият ва ғояҳои геополитики тамаддуни Насрониро умуман ба таъғироти бузург водор намуд. Яъне гуфтан мумкин аст, ки протестантизми олмони-англиси – голланди ва калвинизм воқеъияти мазҳаби дини насронияро таъғир дод. Ба ҳамин монанд равандро, низ хоси тамаддуни исломи мебошад, ки дар доираи он фазои дини – мазҳаби ва геополитики пайравони Суннат ва Шиа ташаккул ёфтанд.

Ғасби давлати – мазҳабӣ хоси замони муосир мебошад. Сатҳи инкишоф ва пешрафти ғасби дини – мазҳабӣ ба вазъи геополитики ва имкониятҳои иқтисодии давлат саҳт вобаста мебошад. Ғасби дини – мазҳабиро нисбати Тоҷикистон кишварҳои исломи ба монанди Арабистони Сауди, Туркия, Эрон ва Покистон амали мекунанд, ки мақсади асосиашон яқсон гардонидани вазъияти динии Тоҷикистон ба мақсадҳои геополитики ва дини худ мебошад. Ғояҳои пантуркизм ва ғасби дини – мазҳабии ба равияи аҳли суннат наздикро Туркия амали мекунад, чунки аҳолии Туркия аз нигоҳи мазҳаби бо аҳоли Тоҷикистон наздики доранд. Асоси ғояҳои пантуркистиро дар шакли пардапуш бошад ҳам асосан ба воситаи кушодани мактабҳои турки амали мекунанд. Маълум аст, ки асоси ғоявии ғасби дини – мазҳабии Туркияро Пантуркизм ташкил медиҳад. Эрон ғасби дини – мазҳабиаширо Дар Тоҷикистон ба воситаи ғояҳои яке аз мазҳабҳои дини ислом Шиа амали мекунад. Барои дар амал татбиқ кардани манфиатҳои геополитики ва дини – мазҳабии худ дар Тоҷикистон,

Эрон дар навбати аввал омили наздикии қавмию забониро истифода мебарад. Мушоҳида мешавад, ки Эрон ба фарқиятҳои мазҳабии аҳолии Тоҷикистон диққати зиёд наметавонад.

Ғояҳои бунёдгароии (фундаментализм) исломи ва ғояҳои ҳаракати дини – экстремистии Ваҳҳобияро Арабистони сауди тарҳбанди намуда байни аҳоли Тоҷикистон паҳн мегардонад. Покистон ҳам дар самти пиёда кардани ғояҳои исломи ифротӣ ва гурӯҳи террористӣ дар байни аҳоли Тоҷикистон хеле фаъол аст. Покистон барои паҳн кардани пайравони ҳаракатҳои дини – экстремистӣ ва ғояҳои ҷиҳоди исломи аз идораҳои фондҳои бузурги иқтисодии кишварҳои исломи фаровон истифода мебарад. Масалан қисми зиёди пайравони ҳаракати дини – экстремистӣ Салафия дар мадрасаҳои калони Арабистони Сауди ва мадрасаи машҳури «Ҳаққония»-и Покистон таълим гирифтаанд. Масалан Арабистони сауди ба рушду инкишофи ҳаракати дини – экстремистии Салафия пули калон ҷудо менамояд, то ки онҳо ба воситаи тарғиби ғояҳои ифротӣ худ вазъияти диниро дар Тоҷикистон халалдор намоянд. Инчунин фаъолияти онҳо боиси он гардидааст, ки байни аҳолии Тоҷикистон муборизаҳои иҷтимоӣ шиддатнок шудааст. Ғасби дини – мазҳабӣ Тоҷикистон аз ҷониби Покистон ба воситаи Афғонистон амали карда мешавад. Чунончи ҳаракати дини – экстремистии Толибон аз тарафи Покистон таҳрези шудааст вазъияти дини – сиёсии Тоҷикистон ва дигар кишварҳои Осиёи миёна шиддатнок кардааст.

Шакли ғасби ҳудуди – мазҳабӣ ибтидои асрҳои ХХ паҳн гаштааст. Омили миллатгароӣ дар ин раванд нақши ҳалқунандаро бозид.

Маълум аст, ки инкишофи ғасби ҳудудию – мазҳаби ғазои милли – мазҳаби ягон кишвари алоҳидаро хароб намуда давлати бутунро пароканда менамояд ва дар ин ҳудуди пароканда давлатҳои нав ташкил карда мешаванд. Чунончи собиқ Иттиҳоди Шуравӣ ва Югославияи сотсиалисти шохиди гуфтаҳои боло шуда метавонанд. Масалан, дар натиҷаи ҷанги шаҳрванди Югославия пароканда шуда дар ҷои онҳо якҷанд давлати хурд бунёд карда шуданд. Албатта ин равандро таъсирасони кишварҳои Ғарб аз ҷумла ИМА боз тезонид, ки дар онҳо манфиати геополитики худро дошт.

Ғасби ҳудудии дини – мазҳаби бо амали миссионерию – таблиғии гурӯҳҳои дини – экстремистии кишварҳои исломи ба монанди Арабистони сауди ва Покистон алоқаманди зич дорад. Фаъолияти миссионерию – таблиғии кишварҳои исломи ва гурӯҳҳои дини – экстремисти дар Тоҷикистон боиси эҳёи парокандаи арзишҳои дини – мазҳаби гаштанд, ин раванд сабаби шиддатнок инкишоф ёфтани ҳаёти иҷтимоӣ ҷомеа гардид[6;с.51-52]. Бояд зикр кард, ки эҳёи сар то сари арзишҳои дини дар тамоми кишварҳои пасошуравӣ мушоҳида мешавад ва ин раванд ба ақидаи аксари муҳақиқон раванди табиӣ шуморида мешавад[7;с.40]. Таҷрибаи сулҳи Тоҷикон ва ҳамзистии мазҳаби Суннат ва Исмоилия дар Тоҷикистон арзандаи омӯзиш аст, чунки дар тули таърихи тулонии мавҷудияташон принципҳои муҳими сулҳофариро тарғиб намудаанд. Ба ақидаи аксари муҳақиқон дини ислом ҳамчун омили милли-мазҳаби бо арзишҳои демократи зид нест. Ин шаҳодати он аст, ки аҳкомҳои дини ислом инсонро дар руҳияи созанда ва таҳамулпазири тарбия менамояд. Лекин гурӯҳҳои

дини – экстремисти аҳкомҳои дини исломро ба таври худ шарҳ дода ба манфиати сиёсии худ истифода мекунанд. Аз ин ҷо бар меояд, ки тарғиби миссионерии сабаби он гаштааст, ки омили дини дар ҷомеаи Тоҷикистон шиддатнок шудааст.

Муҳақиқони тоҷик паҳншави ва нуфузи равияҳои дини ифротиро чунин шарҳ медиҳанд. Диншинос ва таҳлилгари ин масоил Абдуллоҳи Муҳаққиқ мегӯяд, чанд омиле ҳаст, ки ҷавонони тоҷик ворида ҳаракати террористии «Салафия» гашта, бо роҳҳои қочоқ барои ширкат дар «Ҷиҳодҳои шайтонӣ» тавассути гурӯҳҳои ташкилот ва дастгоҳҳои ифротгароӣ ба Сурия, Урдун ва Ироқу Афғонистон ирсол карда мешаванд:

-Воизони мубаллиғ ва миссионерҳои дурӯғзан, ки масъалаи «Ҷиҳоди исломӣ»-ро ғарзнок ва дар асоси принципҳои террористон шарҳу тавзеҳ медиҳанд;

-Беҳабарии ҷавонони тоҷик аз таълимоти Қуръон ва сирати Паёмбари Ислом (с); Набудани таълимоти улуми диншиносӣ ва исломӣ дар муассисаҳои таълимии таҳсилоти ҳамагонӣ; Фаъол будани шабакаҳои иттилоотии фаромиллӣ дар муҳити иттилоотии ҷомеаи Тоҷикистон; Заъиф ва суст гаштани амнияти таълимоти мазҳаби ҳанафӣ ва ақидаи Худошиносӣ: Пурқувват будани таълимоти ақидаи террористии ифротгароӣ ва бемазҳабӣ тавассути шабакаҳои интернетӣ дар ҷомеа ва бепосух мондани дасисаҳои онҳо аз ҷониби уламои исломии Тоҷикистон; Таблиғу ташвиқи идеология ва ғояҳои террористӣ, иртиҷоӣ ва экстремистӣ аз номи «Қуръон ва Суннат»

тавассути дастгоҳ ва ташкилотҳои ифротгароии «Салафия», «Байъат» ва «Ансоруллоҳ»...[8].

Чи тавре дида мешавад, омилҳои, ки ин муҳаққиқи тоҷик қайд кардааст дар ҳақиқат ҷой дорад ва қобили дастгирист. Бегонашавии ҷавонон аз дин, фарҳанг ва асолати миллии худ як омилҳои муҳими ин зухуротро ташкил медиҳад.

Муҳаққиқи тоҷик Аҳмади Иброҳим мегӯяд, мардуми ҳар минтақаи Тоҷикистон хусусиятҳои хоси худро доранд, ки куллан миёнашон фарқиятҳои назаррасе вуҷуд дорад: «... Бинобар он, ки ин гурӯҳи ҷавонон дар вуҷуди худ як ғурури азалии доранд, барои ин ғурурро баровардан беҳтарин роҳи амалисозии онро дар сафар ба кишварҳои ноамн ва аъзо шудан дар гурӯҳҳои ифротӣ бо мақсади ҷангидан медонанд» [9].

Бояд қайд кард, ки тарғиби дини – миссионери ба паҳн намудани арзишҳои дини равона шудааст. Мақсади дигари тарғиби дини – миссионери ба он равона шудааст, ки обрӯи кишвари ғасби кунандаро боло бардорад ва ба ин васила сиёсати таҳрибкунандаашро идома диҳад. Дар баробари ин кишварҳои, ки сиёсати ғасбкунандаи мазҳабиро пеш гирифтаанд, дар паҳн кардани ғояҳои дини – мазҳаби аз фишангҳои иқтисодӣ фаровон истифода менамоянд:

1. ба сохтумони масҷидҳо ёри иқтисодӣ мерасонанд;
2. барои таълими дини гирифтани роғони ҷавонон аз кишварҳои хориҷи мусоидат менамоянд ва онҳоро ба манфиати ғасби дини – мазҳаби худ истифода мебаранд;

3. фондҳои ба ном хайрия исломи ба донишҷуёни мадрасаҳои исломи мутаасил ёрдампули пардохт карда, онҳоро аз нигоҳи иқтисоди пойбанди худ менамоянд.

Бояд зикр кард, ки дар фалсафаи иҷтимоӣ масъалаи алоқамандии омили иқтисодӣ, сиёсӣ ва мазҳаби дар раванди ғасби дини – мазҳаби дар сатҳи зарури омӯхта нашудааст.

Қайд кардан зарур аст, ки ғасби дини – мазҳаби зухуроти душвори иҷтимоӣ мебошад, ки умқи омӯзишаш аз омилҳои дохилию беруни вобаста мебошад. Яъне дар раванди омӯзиши ин зухурот мо бояд анъанаи фарҳанги милли, дин, мазҳаб, хувияти милли, сохтори сиёсӣ, институтҳои демократи ва сатҳи инкишофи онҳоро дар ҷомеа ба назар гирем. Ғасби дини зухуроти иҷтимоӣ буда ба ихота ва забти фазои мавҷудият ва ҳаётгузаронии инсон равона шудааст. Инчунин ин зухуроти иҷтимоӣ – сиёсӣ ба ташаккул додани фазои динии дигар зиёдтар хосияти сиёсӣ дошта равона шудааст. Ғасби дини мақсади асли дин мебошад ва инро бояд фаромӯш накунем. Ҳуқуқи амали намудани ғасби дини асоси бунёди институти иҷтимоӣ динро ташкил медиҳад. Дар баробари ин арзиши иҷтимоӣ ин зухурот феъли будани тадқиқи ин масъаларо зиёд менамояд. Ба ақидаи мо ҳосил кардани натиҷаҳои мусбӣ аз тадқиқи ин масъала, ҳалли мочароҳои дини – мазҳабиро осонтар намуда дар рафъ кардани терроризми дини нақши муҳимро хоҳад бозид.

Адабиёт

1. И. Сафранчук. Арабским шейхам не нравится природа власти в Центральной Азии. <http://cmpod.ru/index.php/statya-3> (рузи мурочият ба сайт 23.08.2014).

2. Сергей кожемякин №10 (14105), 3 февраля 2015 г. Постоянный адрес статьи - <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1423037940>

3. И. Оқилпур. Бо мо якҷо бошед, то бо русҳои бедин. <http://millat.tj>

4. Гобозов, И. А. Философия политики. – М., 1998.

5. Гоббс Т. Асарҳо. ҷ.2., М:

6. Шоисматуллоев Ш. Баъзе натиҷаҳои таҳлили вазъи дини дар Тоҷикистон//Ахбори академияи илмҳои ҷумҳурии Тоҷикистон. №2. 2011-С.51-52.

7. С. Хантингтон. Кто мы? Вызовы американской национальной идентичности: М.: «Транзиткниг», 2004-С.40.

7.

Исламский мир: религиозно – культурный и политический экспансия в Таджикистане

В статье предпринята попытка исследование феномена религиозно – культурная экспансия крупных исламских государств, которые наряду с мировыми и региональными державами являются основными геополитическими игроками в странах Ближнего Востока и Средней Азии.

Islamic world: religious - cultural and political expansion in Tajikistan

The article attempts to study the phenomenon of religious - cultural expansion of major Islamic states, which together with global and regional powers is major geopolitical players in the Middle East and Central Asia.

Маълумот дар бораи муаллифон: Маҳмадизода Н.Д. – доктори илмҳои фалсафа, профессори кафедраи онтология ва назарияи маърифати Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Телефон 907.99.70.90. E-mail: nozim2985@mail.ru